

Тимощик Л. П., кандидат економічних наук, учений секретар Науково-дослідного центру судової експертизи з питань інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, судовий експерт, оцінювач, м. Київ, Україна

ORCID ID: 0000-0002-7695-2169

e-mail: mopof@ukr.net

Гносеологічні підходи становлення та сучасного стану власності територіальних громад

Анотація. Визначено актуальні питання функціонування власності територіальних громад. Проаналізовано теоретичні підходи до визначення основних понять. Запропоновано шляхи вдосконалення управління власністю територіальної громади.

Огляд проблем функціонування власності територіальних громад залишається актуальним для вивчення багатьма вітчизняними науковцями. У статті проаналізовані поняття «комунальна власність», «муніципальна власність», історичний розвиток муніципальної власності, становлення місцевого самоврядування в Україні, особливості реалізації права комунальної власності в Україні, досліджено поняття «міське господарство», першочергові проблеми, які безпосередньо впливають на ефективність управління комунальною власністю, поняття «управління власністю» тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що завдяки розгляду гносеологічних підходів до власності територіальної громади, зокрема її виникнення та розвитку, можна визначити особливості муніципальної власності, чим відрізняється від державної та приватної власності, з'ясувати особливості управління в даній сфері, акцентувати увагу на першочергових проблемах та оптимальних напрямках їх вирішення, що в підсумку безпосередньо впливає на ефективність оціночної діяльності.

Ключові слова: власність; управління власністю; ефективність управління; оцінка майна.

Tymoshchik Liliia, Ph.D. (Economics), Scientific Secretary of the Research Center for Forensic Examination on Intellectual Property of the Ministry of Justice of Ukraine, Kyiv, Ukraine

Epistemological approaches to the formation and Current Condition of Ownership at Territorial Communities

Abstract. Introduction. Urgent issues concerning the functioning of property in territorial communities are identified. Theoretical approaches to the definition of basic concepts are analyzed. Ways of improving the property management of the territorial community are suggested.

Results. Overview of problems of the functioning of property of territorial communities remains relevant for study by many domestic scientists.

The economic content of municipal property and the municipal economy is revealed through history, theory, and practice. With every change in political government in Ukraine, administrative reform has begun. The main problem is the duplication of the functions of local self-government bodies and local executive bodies - local administrations. Thus, the purpose of this article is to identify urgent problems in the field of property management of territorial communities and propose optimal directions of their solutions using as a basis a general theoretical analysis of their development and current conditions.

The article analyzes the concepts of "communal property" and "municipal property"; the historical development of municipal property; the local self-government in Ukraine; the peculiarities of realization of communal property rights; the concept of "urban economy", the primary problems that directly affect the efficiency of municipal property management, the term of "property management", etc.

The scientific novelty of the obtained results is the reason to study the history and analysis of the current condition of the ownership at territorial communities.

Conclusions. The practical significance of the obtained results is that due to the consideration of epistemological approaches to the property of the territorial community, in particular its appearance and development, it is possible to determine the peculiarities of municipal property, which differs from state and private property, to find out the peculiarities of management in this field, to focus on priority problems and optimal directions of their solution, which in the end directly affects the effectiveness of the evaluation activities.

Keywords: property; property management; efficiency management; property valuation.

JEL Classification: C13, D 23, H 82, K11, R10.

Постановка проблеми. У будь-якої особи за законом є право, захищене державою, мати, контролювати, використовувати і розпоряджатися

власністю. Будь-яка особа є власником майна і володіє правом на неї, проте ці права не є абсолютними та необмеженими. Встановлені та обумовлені законом

певні межі захищають права інших осіб, які можуть бути зацікавлені у власності, якою володіє власник. Якість усвідомлення такої межі займає значне місце в державному та правовому будівництві, відіграючи в ньому особливу роль. Такі процеси не є сталими і продовжують розвиватися і сьогодні. Постає потреба осмислення загальнотеоретичні засади генезису розвитку та проблем сучасності інституту власності територіальних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основу написання даної статті покладено наукові ідеї таких вчених як Л. Козак, О. Бобровської, В. Кампо, Ю. Ключковського, О. Михеєвої. Варто підкреслити, що наукові пошуки у сфері гносеології становлення, сучасного стану та перспектив розвитку відносин у сфері управління власністю територіальної громади є необхідним елементом адміністративної реформи в Україні. Джерельну базу наукової статті склали також норми національного законодавства.

Формулювання цілей дослідження. Економічний зміст муніципальної власності та муніципального господарства розкривається через історію, теорію та практику. Зазначимо, що поняття комунальної та муніципальної власності використовуються як тотожні в Україні. З кожною зміною політичної влади в Україні стартувала адміністративна реформа. Основна проблема – дублювання функції органів місцевого самоврядування та місцевих органів виконавчої влади – місцевих адміністрацій. Отже, метою даної статті є виділення актуальних проблем у сфері управління власністю територіальних громад та надання рекомендацій щодо оптимальних напрямів їх розв'язання на основі загальнотеоретичного аналізу розвитку та сучасного стану.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етимологічно «комунальна власність» походить від слова «комуна», тобто громади яка має право власності та управління. В основі муніципальної власності покладене поняття «муніципалітет» (від лат. – місто з правом самоврядування). Існує широке та вузьке розуміння муніципальної власності. У широкому сенсі вона означає власність міст та сіл; у вузькому, яке використовується в США та Великобританії, – лише міст. Україна притримується широкого трактування комунальної власності, проте часто використовує це поняття саме щодо міст.

Як історична категорія муніципальна власність змінювала своє значення та функції упродовж XIX – початку XXI ст. Теоретичне трактування сутності муніципальної власності з'явилося як відповідь на не вирішені практичні питання. Історично підвалини для розвитку муніципального господарства були закладені ще Магдебурзьким правом, проте в більшості європейських країнах вона отримала особливе значення лише в умовах формування ринкової економіки. Якщо у XIX ст. муніципальна власність відігравала роль додаткового фіскального джерела для державного бюджету, то в сучасних

умовах стан її розвитку свідчить про ефективність відносин розподілу в системі суспільного виробництва, ступінь децентралізації управління, ринкової трансформації економічної системи та довіри населення до інституту влади [1, с. 197; 2, с. 77].

Розкриття питання історичного розвитку муніципальної власності нероздільно пов'язано з питанням її походження. Звісно, що розвиток інституту муніципальної власності у різних країнах і відбувався по-різному, адже різні темпи технічного прогресу в цих країнах і різні економічні та політичні умови в них мають неабиякий вплив. Проте про певні тенденції в історичному розвитку муніципальної власності, які виявилися у різних країнах, можна сказати:

1. Від початку зародження муніципальна власність різниться своєю і більш-менш близькою до населення організацією та самостійними ресурсами, які насамперед існують для задоволення потреб населення. Як відомо, з розвитком науки і техніки ці потреби постійно зростають, збільшується і кількість населення, тому закономірно й те, що розвивається і компетенція муніципальних органів влади, стає складнішою структура управління муніципальною власністю, розширюється склад муніципальної власності. І якщо до складу муніципальної власності спочатку входили установи соціального забезпечення, освіти, охорони здоров'я, шляхи сполучення тощо, то завдяки технічному прогресу муніципальній власності вже належать водопровід, каналізація, електропостачання, газопостачання, транспорт, жилий і нежилий фонд і т.д. Причому обсяг цієї муніципальної власності постійно зростає та ускладнюється, в результаті чого збільшується потреба у фахівцях з її експлуатації.

2. Там, де муніципальна власність виникла самостійно, в тих місцях вона розвивалася під тиском державного начала і, зрештою, підпорядковувалася останньому. І хоча державний контроль над муніципальною власністю схожий у всьому світі, проте муніципальна власність поступово втрачає безпосереднє державне підпорядкування і починає підпорядковуватися органам місцевого самоврядування. Муніципальна власність відрізняється від державної тим, що її експлуатація має доволі вузькі цілі щодо благоустрою міста на території певних населених пунктів, тоді як державна власність існує на задоволення колективних потреб усіх громадян держави, незалежно від місця їхнього проживання.

Становлення місцевого самоврядування в Україні відбувалося у кілька етапів:

- створення національного законодавства про організаційні принципи місцевого самоврядування;
- створення органів місцевого самоврядування;
- визначення компетенції органів місцевого самоврядування;
- створення фінансово-економічної бази місцевого самоврядування;

– виконання ефективної реалізації органами місцевого самоврядування своєї компетенції за безпосередньої участі і при впливі на їхню діяльність населення муніципальних утворень.

Місцеве самоврядування, враховуючи політичні та соціально-економічні умови, національні, культурні та інші традиції на території України, періодично зазнаючи інерційних процесів, формується нерівномірно. Викликано це тим, що до 1997 року (прийняття Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 р.) [3] місцеве самоврядування суворо обмежувалось державним адміністративно-командним управлінням, елементи якого були втягнуті в нову структуру місцевого самоврядування. Як правило, такий елемент державного управління, як система Рад та інститут місцевого самоврядування були рівнозначними, що, на жаль, відтворювало організації місцевої влади хоча й нового, проте радянського типу.

Зазначимо, що конституційні засади формування місцевого самоврядування були закладені в Конституції України 1996 року. Так, частиною першою статті 140 Конституція України встановлено, що місцеве самоврядування – це право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Відповідно до Конституції України громадяни для задоволення своїх потреб можуть користуватися об'єктами права державної та комунальної власності відповідно до закону.

Також конституційною нормою (стаття 142) встановлено, що матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їхньої спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. Основний Закон України наділяє територіальні громади правом об'єднувати на договірних засадах об'єкти їхньої комунальної власності, а також кошти бюджетів для виконання спільних проєктів або для спільного фінансування (утримання) комунальних підприємств, організацій і установ. Територіальні громади безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності (частина перша статті 143 Конституції України).

Більш детально особливості реалізації права комунальної власності в Україні регламентовано чинним Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», ухваленим у 1997 році, в якому визначається перелік об'єктів права комунальної власності». Це рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, підприємства, установи та

організації, в тому числі банки, страхові товариства, пенсійні фонди, частка в майні підприємств, що належить органам місцевого самоврядування, житловий фонд, нежитлові приміщення, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інше майно і майнові права, рухомі і нерухомі об'єкти, а також кошти, отримані від їх відчуження. Закон встановив, що підставою для набуття права комунальної власності є передача майна територіальним громадам безоплатно державою, іншими суб'єктами права власності, а також майнових прав, створення, придбання майна органами місцевого самоврядування в порядку, установленому законом [4, с.18].

Цивільний Кодекс України (ст. 237) теж торкається питань правового регулювання комунальної власності визначаючи її як майно, у тому числі грошові кошти, яке належить територіальній громаді [5].

Право комунальної власності територіальної громади захищається законом на рівних умовах з правами власності інших суб'єктів. Об'єкти права комунальної власності не можуть бути вилучені у територіальних громад і передані іншим суб'єктам права власності без згоди безпосередньо територіальної громади або відповідного рішення ради чи уповноваженого нею органу, за винятком випадків, передбачених законом.

Окрім коштів місцевого бюджету та позабюджетних фондів до муніципальної власності належать підприємства житлово-комунального комплексу, установи охорони здоров'я, спорту, культури, освіти, житловий фонд та нежилі приміщення.

Органи місцевого самоврядування мають право займатися майже всіма видами фінансово-господарської діяльності, окрім деяких видів, через зниження ризиків нанесенню шкоди муніципальній власності та перешкоджанню монополізації деяких секторів місцевого ринку. Тільки завдяки єдності України, протидії сепаратизму, економічному піднесенню держави та активній участі її громадян у реалізації своїх конституційних прав, зберігаючи при цьому різноманіття традицій – національних та історичних, можна забезпечити розвиток місцевого самоврядування, його політичних і економічних інститутів.

Для розуміння сутності вищезазначених явищ, необхідно навести головний економічний зміст розглянутих понять і явищ.

Окрім зазначеного, додамо, що місцеве або комунальне господарство в містах приймає форму муніципального господарства, яке також має власний суб'єкт – муніципалітет, самостійні кошти і мету – благоустрій міст і соціальний добробут містян. Проте терміни «муніципальне господарство» і «міське господарство» будуть збігатися не завжди. Зокрема

таке спеціальне поняття, як «міське господарство» має три різних значення.

Перше значення, коли міське господарство представлено в місті сукупністю приватних господарств. На противагу позаміському, тобто сільському, господарству міське господарство, де головним чином зосереджена промисловість (тому й називається міська промисловість), є однією серед головних складових народного господарства.

Друге значення міського господарства – сукупність установ та різноманітного обладнання – все, що обслуговує благоустрій міста.

І третє значення, коли спільним завданням господарств «міське» і «муніципальне» (тому ці поняття збігаються) є діяльність міських публічних органів, яка спрямована на задоволення певних колективних потреб міського населення.

Тепер визначимо, що таке «управління власністю». Зазвичай під таким поняттям розуміють спрямованість дій на збереження і покращення власності. «Збереження» може означати фізичне збереження якогось об'єкта муніципальної власності (а також підтримку його працездатності). Та з огляду на те, що будь-який об'єкт муніципальної власності – лише частка всього комплексу муніципальної власності, «збереження власності» відбуватиметься і в результаті зміни форми об'єкта. Зокрема під час продажу об'єкта відбувається зміна його форми з речової в грошову. Щодо терміну «покращення», то, насамперед, необхідно з'ясувати, для чого зазвичай купляється будь-яка власність. По-перше, власність купляється для безпосереднього використання, а по-друге – щоб отримати певний прибуток. Одним словом, або для однієї з цих цілей, або для обох одразу. Таким чином, під покращенням мають на увазі вдосконалення експлуатаційних характеристик власності для її найкращого використання та збільшення прибутковості власності.

Вважаємо, що на задоволення вимог споживача має бути орієнтована будь-яка діяльність пов'язана з управлінням власністю. До системи цього управління однією із складових повинен входити маркетинг. Управління маркетингом нерухомості є системою, яка у комплексі займається забезпеченням конкурентоспроможних параметрів об'єкта, що проектується, або реалізацією концепції маркетингу створеного об'єкта нерухомості.

Розкриваючи тему управління нерухомістю на рівні територіальної громади, ми вважаємо, що такі поняття, як «управління власністю» та «управління власністю на рівні територіальної громади», необхідно розрізняти одне від одного.

Управління власністю на рівні територіальної громади – це управління тією нерухомістю, яке належить територіальній громаді, тобто є її власністю. Таке управління виходить з:

– організації складу комунальної власності;

– перевірка і остаточне встановлення прав власності територіальної громади, облік цієї власності, нагляд за використанням майна, створення органів, що займаються управлінням власністю;

– організації щодо розпорядження майном (іпотека, купівля-продаж, спільна діяльність тощо).

Названі методи управління власністю, що застосовуються органами місцевого самоврядування, будуть різні. А щодо власності територіальної громади методи управління будуть тотожні з управлінням, які здійснює будь-який власник щодо власного майна. Звісно, що методи управління власністю інших власників, владні повноваження повинні регламентуватися виключно законами України.

На думку Ю. Ключковського, проблема комунальної власності має дві сторони: здатність громади управляти цією власністю та захищеність цієї власності від сваволі керівників громади. В основі розв'язання цієї проблеми, як він вважає, лежить забезпечення відповідної територіальної бази самоврядування, що тісно пов'язана і з кадровою достатністю, і з фінансовою, і з бюджетною [6, с. 92].

Проте, на сьогодні існує ряд першочергових проблем, які безпосередньо впливають на ефективність управління комунальною власністю щодо інтересів територіальної громади, зокрема:

– відсутність системних підходів до питань управління власністю громади;

– відсутність концепції ефективного управління власністю громади;

– відсутність публічного реєстру комунального майна;

– відсутність належного локального регулювання і зрештою наявність дискреційних повноважень.

На сьогодні існує також і значна частина проблем в державному управлінні землекористуванням, основними з яких є:

1) на законодавчому рівні відсутні норми, яким б чутко визначались функції центральних органів виконавчої влади щодо управління землекористуванням підприємств та установ, які перебувають у їх сфері;

2) необхідність розмежування земель державної і комунальної власності;

3) непорядкованість меж населених пунктів.

До вищезазначених проблем, відповідно до Рекомендацій Робочої групи «Перспективи співробітництва України та ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки» щодо протидії корупції в сфері земельних відносин» [7] проблеми пов'язані із корупцією в органах влади, серед яких виокремлено такі чинники:

– корупційні чинники матеріально-правового характеру (недосконалість кодифікації земельного законодавства, що породила низку колізійних норм, віддала на відкуп підзаконному правовому регулюванню питання, які за своєю правовою природою мають регулюватися на рівні закону. Окрім цього, матеріальне право характеризується низкою

застарілих правових норм, які, стримуючи розвиток земельних правовідносин, сприяють тіньовому обігу земельних ділянок;

– корупційні чинники процедурно-правового характеру (обтяжливність та бюрократизованість земельно-правових процедур на фоні широких дискреційних повноважень органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади);

– корупційні чинники світоглядного характеру (викривлення суспільної правосвідомості, що характеризується культурою толерантності до корупції);

– корупційні чинники організаційного характеру, що мають наслідком створення корупційних ризиків при наданні адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності.

При цьому існуюча система органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які приймають рішення, що впливають на набуття прав на земельні ділянки, їх використання та охорону, не пристосована для задоволення законних інтересів приватних осіб шляхом оперативного надання якісних адміністративних послуг, а спрямована на участь у корупційних схемах, користуючись, зокрема, відсутністю доступу широкої громадськості до інформації про земельні ділянки.

Відповідно, сьогодні в наукових колах набувають поширення дискусії щодо запровадження інноваційної моделі в сфері управління власністю територіальної громади. Так, О. Михеєва обґрунтовує, що інноваційні моделі розвитку місцевого самоврядування, що передбачають широке залучення громадян до участі у місцевих справах є необхідними інструментами для державного управління у цій сфері, а їх впровадження не викликає сумніву, оскільки вони є ефективним інструментом розвитку територіальних громад [8, с. 10].

Важко не погодитись із таким підходом, проте варто чітко усвідомлювати, що управління власністю територіальних громад мають забезпечувати високопрофесійні спеціалісти. Таким чином, завдання громади полягає в делегуванні частини своїх повноважень відповідним фахівцям, а завдання держави, в даному контексті, полягає в створення законодавчих механізмів громадського контролю, які територіальна громада буде використовувати в процесі нагляду за реалізацією тих завдань і

повноважень, які вона делегувала відповідним особам.

Висновок. Розгляд гносеологічних підходів до власності територіальної громади, зокрема її виникнення та розвитку, є цілком необхідним, оскільки саме завдяки цьому питанню можна визначити особливості муніципальної власності, чим відрізняється від державної та приватної власності, з'ясувати особливості управління в даній сфері, акцентувати увагу на першочергових проблемах та оптимальних напрямках їх вирішення, що в підсумку безпосередньо впливає на ефективність оціночної діяльності.

З'ясуванню щодо виникнення муніципальною власності має передувати розгляд питання, власне кажучи, необхідності цієї муніципальної власності. У даному контексті першочергового значення набувають питання управління власністю як економічної категорії та підґрунтя фінансово-економічної самостійності територіальної громади.

Серед виокремлених нами проблем особливу увагу ми акцентували протидії корупції в сфері управління власністю територіальної громади, необхідними першочерговими заходами серед яких мають стати:

– здійснення комплексу заходів щодо інвентаризації земель;

– розробка та впровадження дієвого механізму щодо встановлення меж адміністративно-територіальних утворень;

– з метою розширення дохідної бази місцевих бюджетів запровадити процедуру проведення тендерів щодо реалізації земельних ділянок шляхом;

– зобов'язати відповідні контролюючі та правоохоронні органи посилити контроль за процедурою виділення земельних;

– розробка та впровадження електронного банку даних земельного кадастру;

– ліквідувати адміністративні та технічні перешкоди при наданні адміністративних послуг у сфері управління власністю територіальної громади.

З огляду на проведене дослідження, перспективними напрями подальших наукових пошуків є вивчення досвіду зарубіжних країн, моделювання адміністративної реформи в Україні, розробка напрямів соціально-економічного розвитку регіонів.

Література:

1. Козак (Єлісеєва) Л. В. Становлення та розвиток бюджетного менеджменту в Україні в складі Російської імперії на місцевому рівні в XIX ст. (за матеріалами Волинської губернії). *Вісник Хмельницького національного університету. Сер. Економіка*. 2008. № 2, т. 2 (107). С. 31-34.
2. Бобровська О. Ю. Вдосконалення інституціональної бази підвищення ефективності використання комунальної власності. *Економіка та держава*. 2010. № 6. С. 77-79.
3. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 тра. 1997 р. № 280 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 22.08.2019).
4. Кампо В.М. Місцеве самоврядування в Україні : монографія. Київ : Ін Юре, 1997. 32 с.
5. Цивільний кодекс України від 16 січ. № 435 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 22.08.2019).
6. Ключковський Ю. Проблеми реформування місцевого самоврядування в Україні. *Вибори та демократія*. 2005. № 2 (4). С. 90-95

7. Рекомендації Робочої групи «Перспективи співробітництва України та ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки» щодо протидії корупції в сфері земельних відносин / Національний інститут стратегічних досліджень, Дослідницький центр Словацької асоціації зовнішньої політики, Український незалежний центр політичних досліджень за підтримки Словацького фонду розвитку (Slovak Aid) URL: http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/handouts_final_session_12Jul2012.pdf (дата звернення: 22.08.2019).
8. Михеева О. Кожному місту свій нрав і права. *Наука і практика*. 2005. № 18-19 (52-53). С. 9-12.

References:

1. Kozak (Yelisieieva) L. V. (2008). Formation and development of budget management in Ukraine in the Russian Empire at the local level in the XIX century. (based on the materials of the Volyn province). *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ser. Ekonomika*, 2, t. 2 (107), 31–34 [in Ukrainian].
2. Bobrovs'ka O. Yu. (2010). Improving the institutional base for improving the efficiency of municipal property use. *Ekonomika ta derzhava*. 6, 77–79 [in Ukrainian].
3. Verkhovna Rada of Ukraine. (1997). On Local Self-Government in Ukraine (Act No. 280/97-VR, May 21). Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
4. Kampo V.M. (1997). *Mistseve samovriaduvannia v Ukraini*. Kyiv: In Yure, 32 [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine. (2003). The Civil Code of Ukraine (Act No. 435-IV, January 16). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> [in Ukrainian].
6. Kliuchkovs'kyj Yu. (2005). Problems of local government reform in Ukraine. *Vybory ta demokratiia?* 2 (4), 90-95 [in Ukrainian].
7. Recommendations of the Working Group on Prospects for Ukraine-EU Cooperation in the Field of Justice, Freedom and Security on combating corruption in land relations (2012). *Natsional'nyj instytut stratehichnykh doslidzhen', Doslidnyts'kyj tsentr Slovats'koi asotsiatsii zovnishn'oi polityky, Ukrain'skyj nezalezhnyj tsentr politychnykh doslidzhen' za pidtrymky Slovats'koho fondu rozvytku (Slovak Aid)*. Retrieved from http://www.ucipr.kiev.ua/userfiles/handouts_final_session_12Jul2012.pdf [in Ukrainian].
8. Mykhieieva O. (2005). Each city has its own character and rights. *Nauka i praktyka*, 18-19 (52-53), 9-12 [in Ukrainian].

Ця робота ліцензована Creative Commons Attribution 4.0 International License